

МЕТОДОЛОГІЯ ІНДИКАТИВНОЇ ОЦІНКИ ВІДТВОРЮВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

О. А. СТРОКАНЬ, кандидат економічних наук; О. П. ШУЛЕЖКО
(Черкаський державний технологічний університет)

Анотація. Мета статті – обґрунтувати методологію індикативного аналізу соціально-економічного розвитку регіону. З позиції конструювання теоретико-методологічної платформи означено зміст відтворювального розвитку, на основі якого здійснюється індикативне управління економічними системами. Визначено завдання індикативного аналізу та інструменти індикативної діагностики. Основними показниками формування, функціонування та розвитку будь-якої економічної системи є якісні характеристики на макро-, мезо-, міні- та мікрорівні, конкретизовані специфічними сукупностями показників. Їх архітектоніка визначається особливостями різних систем із урахуванням цілей розвитку і взаємозв'язків між ними.

Ключові слова: аналіз, індикатори, відтворювальний розвиток, соціально-економічна система, інноваційно-інвестиційний механізм, інноваційний розвиток регіону.

За останні роки в державі сформувалися істотно відмінні від історичних аналогів територіальні середовища зі специфічним набором проблем, насамперед із позицій між-регіональних суперечностей і диспропорцій, гіпертрофії багатьох регіонів із відповідним хронічним депресивним станом, що підсилюється нерівномірністю економічного стану. За таких умов обґрунтування і формування регіональної політики, спрямованої на сталий і ефективний соціально-економічний розвиток територій, можливі при відтворювальному, насамперед фінансово-інвестиційному потенціалі, результативності економічної діяльності, рівнем життя населення, які безпосередньо впливають на соціально-економічну обстановку. Тому реалізувати необхідні імперативи та перспективні трансформації регіональної економіки можливо, якщо враховувати цілий комплекс конкретних територіальних особливостей організаційно-економічної та соціальної ситуації.

Проблемі прогнозування та управління соціально-економічним розвитком регіону в контексті ринкової економіки приділено увагу в публікаціях багатьох вітчизняних дослідників, зокрема таких, як А. Бутенко, В. Геєць, М. Долішній, Б. Данилишин, А. Єпіфанов, С. Іщук, Ф. Заставний, С. Злупко, Б. Кваснюк,

А. Карлова, Т. Клебанова, В. Кравців, В. Куценко, І. Лукінов, В. Мікловда, І. Міхасюк, В. Нікіфорова, Л. Руденко, І. Сало, Д. Стеченко, В. Симоненко, В. Тарасенко, В. Тимчук, А. Федоренко, В. Хобта, М. Чумаченко, О. Шаблій, Л. Шевчук, О. Яременко. Такі дослідження зазначених та інших проблем, що пов'язаних із процесами, які відбуваються в регіонах, формують наукову основу для розробки концепцій перспективного соціально-економічного розвитку в умовах оптимального використання наявних економічних ресурсів, що забезпечить повноцінне, стабільне й життєздатне на глобальному рівні зростання національної економіки загалом.

Суттєвою основою економічного зростання є двоєдиний відтворювальний процес. З одного боку, необхідно формувати і розвивати потенціал, що є як відносно постійним фактором, у вигляді основних фондів і зайнятих в економіці, які в меншій мірі схильні до істотних трансформацій, так і інноваційно-інвестиційною складовою, сутнісні параметри яких піддаються значним і безперервним змінам. З іншого боку, вкрай важливим є ефективне використання наявних об'єктивних можливостей на основі організаційно-економічного механізму функціонування територіальної економіки.

Узагальнення економічної літератури свідчить про те, що сучасна теорія характеризує зміст відтворювального розвитку з різних позицій, в залежності від тих чи тих найбільш важливих явищ і процесів [1–6]:

- як ключовий аспект виокремлюється цілісність і єдність відповідних країн у динаміці результатів, факторів, пропорцій, форм і відносин;

- відтворення характеризується безперервно повторюваним процесом із урахуванням змінних фаз виробництва, обміну, розподілу та споживання в умовах циклічного розвитку економіки;

- найчастіше насамперед ідеться про відновлення використовуваних факторів (насамперед основних і оборотних коштів) у відтворювальному процесі;

- виокремлюються такі види відтворення – звужене (регресивне, зменшуване), просте (відновлення в колишньому масштабі) і розширене, передбачає збільшення обсягу виробництва продукту та його споживання;

- джерелом здійснення простого відтворення є сформована в процесі виробничої діяльності амортизація, тоді як розширеного – фонд накопичення;

- мірилом розширеного відтворення є не тільки відтворення витрачених факторів виробництва, але і збільшення результативних характеристик функціонування економічних систем (валового внутрішнього та валового регіонального продукту тощо);

- базисним принципом розширеного відтворення є випереджаюче зростання, по-перше, результатів порівняно зі спожитими засобами виробництва; по-друге, коштів виробництва порівняно з предметами споживання;

- у процесі відтворювального розвитку економічне зростання виявляється не тільки у збільшенні узагальнюючих характеристик функціонування економічних систем, а також у якісних і структурних трансформаціях;

- у системі факторів розширеного відтворення особливо помітне підвищення продуктивності живої праці, а з позицій використання минулої праці вказується на наявність фондоемного, фондонеутрального або фондозберігаючого етапів економічного розвитку;

- отже, критерієм відтворювального розвитку є зростання продуктивності суспільної праці, тому необхідно розробити та реалізувати методики їх оцінки, насамперед з урахуванням наявності та використання економічно активного населення, основних і оборотних коштів, інвестицій в основний капітал.

У сучасних умовах процес відтворювального розвитку модифікується з урахуванням того факту, що на зміну процесу колонізації, яка здійснювалася в XVIII–XIX ст., у XX ст. прийшла епоха взаємопроникнення національних економік і опосередкованого розмивання державних кордонів, пересування величезних масивів ресурсів як традиційних (насамперед капіталу та трудових), так і нових – інформаційних (у вигляді прогресивних технологій і відповідного розширення простору) та інноваційних (інтелектуальних потенціалу, власності та технологій).

Із цих позицій у сучасній економіці спостерігається, по-перше, низьке забезпечення економіки інноваційними розробками, і, по-друге, відбувається накопичення відтворювальних проблем різного ступеня складності, які в поточній економічній ситуації, та й із погляду перспектив, створюють значні труднощі для стабільного та сталого розвитку [6].

При цьому вони зачіпають не лише якийсь один елемент системи, наприклад виробництво чи фінансову систему, а поступово ніби «підточують» усю систему відтворення, яка, до того ж, має властивості внутрішнього взаємозв'язку її складових та інерційність.

Важливою також є проблема пропорційності, тобто забезпечення відповідності між виробництвом і потребами, між обсягом і структурою виробництва (як у натуральній формі, так і за вартістю), з одного боку, витратами та доходами в суспільстві, з іншого боку. Багато інших проблемних питань відтворювального характеру являють собою різні модифікації розглянутого аспекту в сукупності, що призводять до таких тяжких негативних наслідків, як гіпертрофована структура господарства, моральний і фізичний знос його технічної бази (що посилює ризик техногенних катастроф); інфляційні процеси, скорочення платоспроможного попиту, зростання безробіття та соці-

альної напруженості в суспільстві, ослаблення економічної безпеки країни тощо.

Враховуючи багатоплановість, складність і взаємозалежність як складових відтворювальної системи, очевидно, що способи розв'язання цих проблем слід визначати індикативним напрямом, підходом через посилення ключової ланки системи, яка зв'язує воедино всі її елементи. Такою ланкою є інноваційно-інвестиційний механізм. Його особливість полягає в тому, що він не обслуговує лише виробництво або сферу фінансового капіталу, а опосередковує всі відтворення, належить йому і забезпечує його рух.

Наразі інноваційно-інвестиційний механізм розглядається здебільшого як система трансформації ресурсів, а не їх відтворення. Немає належного розуміння того, що саме він значною мірою формує майбутні потреби, пропорції і тенденції економічного розвитку. Щодо національного багатства як найважливішого пункту добробуту країни, що є одночасно результатом і передумовою подальшого економічного зростання, інновації та інвестиції, як частина національного багатства, то воно в більшій мірі і виконує функції передумов, а відповідний механізм реалізує їх [6].

Однак це відбувається лише в тому разі, якщо виконуються вимоги до організації інноваційно-інвестиційного механізму та умови, необхідні для функціонування всієї відтворювальної системи: розвиток і посилення інноваційної спрямованості, безперервність інвестиційного процесу, дотримання оптимальності обсягів і структури капітальних вкладень, їх доцільність і обґрунтованість та ін.

На наш погляд, саме з таких позицій необхідно конструювати інноваційно-інвестиційний механізм, який організовує і регулює виробництво та здатний забезпечити адекватну трансформацію макроекономічних пропорцій з безперервністю відтворювального процесу, вивести економічну систему на траєкторію сталого розвитку.

Об'єктивним чинником трансформації економічних систем у конкурентоспроможну форму є кардинальна зміна технологічного укладу. Тільки увпровадження нових розробок і передових технологій, розвиток і зрос-

тання науково-технічного потенціалу виробничої бази економіки дозволяють здійснити перехід на більш високий щабель суспільного розвитку, адже саме в цьому і полягають головні переваги процесу інтенсивного росту. Щоб уникнути можливих негативних наслідків і тенденцій у розвитку економіки України і її економічних систем, необхідно перейти до нової техніко-економічної парадигми, в якій ключова роль належить інноваційно-інвестиційній системі, як імперативно-структурного елементу відтворення. Саме ця система рухається із відтворенням, і в його рамках формується якісно нову пропорційність у контексті сталого розвитку й економічної рівноваги [1].

Отже, ефективно функціонуючий інноваційно-інвестиційний механізм здатний не тільки «порушувати процеси виробництва і забезпечувати паритет у макроекономічних пропорціях, але, крім того, здійснюючи свій рух разом із відтворенням, формувати позитивну динаміку сталого розвитку національної і регіональних економічних систем.

Інноваційний розвиток суб'єктів господарювання та регіонів є пріоритетним напрямом формування сучасної економіки, орієнтованої на високотехнологічне виробництво конкурентоспроможних товарів і послуг. Для переходу регіональних економічних систем на відтворювальний шлях розвитку необхідно використати накопичені результати науково-технічного прогресу, припускаючи розроблення інноваційних стратегій із відповідними пріоритетами і цілями, алгоритмом і моніторингом їх реалізації в рамках індикативного підходу.

Індикативне управління економічними системами здійснюється на основі функціональної сукупності направляючого аналізу та оцінки, прогнозування і планування, організації та регулювання, моніторингу та мотивації, але основними вказівниками відтворювального розвитку (розмірами, структурою та координації, ресурсів і витрат, результатів і ефективності) з урахуванням інструментарію нормування, контрактації, бюджетування, інжинірингу та інвестиційного проектування з метою підвищення ефективності, стійкості та надійності функціонування господарюючих суб'єктів [2].

Індикаторами, тобто основними показниками формування, функціонування та розвитку будь-якої економічної системи, є якісні характеристики на макро-, мезо-, міні- та мікрорівні, конкретизовані специфічними сукупностями показників. Їх архітектоніка визначається особливостями різних систем з урахуванням цілей розвитку та взаємозв'язків між ними.

Традиційно індикатори соціально-економічного становища та розвитку регіональної економіки відображають основні показники територіального рівня:

- демографічна ситуація;
- ринок праці;
- рівень і якість життя населення;
- національне багатство;
- матеріально-технічна база;
- організаційна і галузева структура економіки (включає виробництво товарів і надання послуг, інвестиції та інновації, ціни і тарифи, фінанси, зовнішньоекономічна діяльність).

У свою чергу, кожен із індикаторів характеризується системою конкретних показників. При цьому індикатори і показники соціально-економічного становища відображають статистику цього явища в розрізі окремих суб'єктів господарювання – регіонів – за той чи той рік, тоді як розвиток регіональних економічних систем ілюструється динамічними змінами конкретного набору характеристик, дещо специфічних для того чи того регіону.

У свою чергу, кожен із індикаторів характеризується системою конкретних показників. При цьому індикатори і показники соціально-економічного становища відображають статистику цього явища в розрізі окремих суб'єктів господарювання – регіонів – за той чи той рік, тоді як розвиток регіональних економічних систем ілюструється динамічними змінами конкретного набору характеристик, дещо специфічних для того чи того регіону.

По-перше, слід зазначити рекомендаційний характер розроблюваних програм, проектів або планів, у рамках застосування програмно-цільового підходу.

По-друге, обов'язковою умовою індикативного управління є виявлення та обґрунтування основних показників, тобто укрупнених, значущих якісних характеристик, що вказують на умови розвитку, можливі трансформації і залежності.

По-третє, індикативний підхід орієнтує економічні системи на виконання тих або тих завдань, досягнення тих або тих параметрів розвитку [2].

По-четверте, індикативне планування здійснюються найчастіше за пріоритетними на-

прямими розвитку або виявленими «точками зростання» (підприємств, галузей, регіонів, країн).

По-п'яте, у ході розробки та реалізації макро- і мезоіндикативних програм і проектів необхідно обґрунтувати і застосувати системи заходів державного регулювання, підтримки і стимулювання.

Індикативне управління базується на виборі цілей, виявленні та обґрунтуванні індикаторів розвитку, тобто їх аналізі за допомогою системи різноманітних методів і прийомів. Іншими словами, індикативному плануванню передують індикативний аналіз як обов'язковий елемент системи індикативного управління. На цьому етапі оцінюється виявлена система індикаторів і адекватних приватних показників, обґрунтування лімітуючих факторів і «точок зростання».

На основі індикативного аналізу розробляється і формується сукупність необхідних соціально-економічних нормативів. Усе це дозволяє використовувати інструментарій індикативного управління в сукупності нормування (формування системи обов'язкових і рекомендаційних норм і нормативів для економічних суб'єктів), контрактації (координації інтересів і дій господарюючих суб'єктів і держави на основі мікропланів і держзамовлень), бюджетування (як впливу держбюджету на темпи і пропорції відтворювального розвитку при зміні розмірів і частки держвидатків у ВВП, так і бюджетного бізнес-планування в господарюючих суб'єктах), економічного інжинірингу (проектування економічних інститутів і систем), інвестиційного проектування (розробки планів і програм, укладення проектів, контролю за використанням ресурсів).

У процесі реалізації розробленого плану та відповідної програми дій необхідно за етапами впровадження безперервно зіставляти поставлені цілі та очікувані параметри з фактичними результатами, що здійснюється на основі плаваючого індикативного моніторингу в системі спостереження, обліку та контролю.

Отже, в рамках індикативної системи управління (за пріоритетами розвитку й укрупненими характеристиками) поетапно реалізується стратегія функціонування економічної

системи (можливо, починаючи від суб'єктів господарювання до територіального рівня) з простою або складною ітеграцією, тобто повторенням або поверненням до того чи того етапу, при якісно новому змісті як загалом, так і по підсистемах регіональної економіки [2].

Конкретними характеристиками функціонування регіональної економіки, згідно з наявною інформацією [4], є різноманітні показники, починаючи від чисельності населення і закінчуючи оцінками ефективності функціонування, як регіонів, так і їх структурних елементів у вигляді соціально-економічних підсистем: навколишнього середовища, виробничої (в тому числі, виробництва товарів і послуг), інноваційної та інвестиційної, фінансово-бюджетної, інституційної, управлінської та соціальної.

Розробка та реалізація адаптивного інструментарію індикативної діагностики відтворювальної діяльності регіонів повинна базуватися на виокремленій системі орієнтовних показників (ресурсів, результатів і ефективності) і відповідній сукупності показників впливу досліджувальних факторіальних характеристик на кінцеві результати функціонування регіональної економіки з позиції валового регіонального продукту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко А. І. Інституційний механізм підвищення ефективності використання потенціалу суб'єкта господарювання / Бутенко А. І. // Економічні інновації : зб. наук. пр. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2014. – Вип. 57. – С. 43–51.
2. Бутенко А. І. Instytutsiinyi mekhanizm pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia potentsialu sub'iekta hospodariuvannia / Butenko A. I. // Ekonomichni innovatsii : zb. nauk. pr. – Odesa : IPREED NAN Ukrainy, 2014. – Vyp. 57. – S. 43–51.
3. Бузни А. О сопряженной модели экономического развития / А. Бузни, А. Карлова // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 2 (22). – С. 24–26.
4. Бузни А. О сопряженной модели экономического развития / А. Бузни, А. Карлова // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 2 (22). – С. 24–26.
5. Никифорова В. Современные подходы к разработке стратегий в контексте основных экономических теорий / В. Никифорова // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 2 (22). – С. 101–105.
6. Никифорова В. Современные подходы к разработке стратегии в контексте основных экономических теорий / В. Никифорова // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 2 (22). – С. 101–105.
7. Долишний М. Территориальная общественная система как объект исследования региональной экономики Украины / Долишний М. // Социально-экономические исследования в переходной период. Региональные общественные системы : сб. науч. статей. Вып. 3, ч. 1. – Львов : Ин-т региональных исследований НАН Украины, 2004. – С. 3–14.
8. Dolishniy M. Territorialnaya obshchestvennaya sistema kak obyekt issledovaniya regionalnoy ekonomiki Ukrainy / Dolishniy M. // Sotsialno-ekonomicheskiye issledovaniya v perekhodnoy period. Regionalnyye obshchestvennyye sistemy : sb. nauch. statey. Vyp. 3. ch. 1. – Lvov : In-t regionalnykh issledovaniy NAN Ukrainy. 2004. – S. 3–14.
9. Сторонянська І. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку / І. Сторонянська. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 392 с.
10. Storonianska I. Mizhrehionalni intehratsiini protsesy v Ukraini: tendentsii ta perspektyvy rozvytku / I. Storonianska. – Lviv : IRD NAN Ukrainy, 2009. – 392 s.

6. Куценко В. І. Формування інноваційної траєкторії розвитку нової економіки / В. І. Куценко // Часопис соціально-економічної географії : Міжрегіональний зб. наук. пр. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – Вип. 8 (1). – С. 5–14.

Kutsenko V. I. Formuvannia innovatsiinoi traiektorii rozvytku novoi ekonomiky / V. I. Kutsenko // Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii : Mizhrehionalnyi zb. nauk. pr. – Kharkiv : KhNU im. V. N. Karazina, 2010. – Vyp. 8 (1). – S. 5–14.

О. А. Строкань, кандидат экономических наук; **О. П. Шулежко** (Черкасский государственный технологический университет). **Методология индикативной оценки воспроизводственной деятельности региона.**

Аннотация. Цель статьи – обосновать методологию индикативного анализа социально-экономического развития региона. С позиций конструирования теоретико-методологической платформы обозначено содержание воспроизводственного развития, на основе которого осуществляется индикативное управление экономическими системами. Определены задачи индикативного анализа и инструменты индикативной диагностики. Основными показателями формирования, функционирования и развития любой экономической системы являются качественные характеристики на макро-, мезо-, мини- и микроуровне, конкретизированы специфическими совокупностями показателей. Их архитектоника определяется особенностями различных систем с учетом целей развития и взаимосвязей между ними.

Ключевые слова: анализ, индикаторы, воспроизводственное развитие, социально-экономическая система, инновационно-инвестиционный механизм, инновационное развитие региона.

O. A. Strokan, Cand. Econ. Sci.; **O. P. Shulezhko** (Cherkasy State Technological University). **Methodology indicative assessment of reproductive activity in the region.**

Summary. The purpose of the article is to substantiate the methodology of the indicative analysis of socio-economic development of the region. From the standpoint of designing a theoretical and methodological platform indicate the contents of reproductive development, which is indicative of the management of economic systems. Defined objectives of the indicative analysis and indicative diagnostic tools. The main directions of formation, functioning and development of any economic system are the qualitative characteristics at the macro-, meso-, mini - and micro-level, specific specific sets of indicators. Their architectonics is determined by the characteristics of different systems taking into account the objectives of development and the linkages between them.

Keywords: analysis, indicators, reproductive development, socio-economic system, innovative investment mechanism of innovative development of the region.